

«Com a maquis encara estem esperant un reconeixement jurídic»

«En aquella època no existia la televisió i Massana era la televisió». Joan Busquets va estar en la colla d'en Massana durant l'any anterior a la seva detenció | Exiliat a França, sobre una possible victòria de Marine Le Pen, diu: «No em preocupa, se me'n fot. Si surt, haurem de lluitar contra ella i així a veure si se n'adonen»

Joan Busquets, davant un mural llibertari en un carrer de Berga | Josep Comajoan

La memòria. Element comú en els aspectes culminants de la vida de Joan Busquets, el maqui, el llibertari. Amb 17 anys, empresonat per primera vegada quan intentava fugir a França. Amb 20 anys, entra al grup guerriller de Marcel·lí Massana. Amb 21 anys, condemnat a pena de mort commutada per 20 anys de presó. Ho recorda tot, al detall. La seva és una memòria subordinada a la lluita antifranquista. Memòria emocional, sí; però també en el sentit més etimològic. Retentiva. Ulls ametllats, gorra a la mà i jaqueta de cuir que no es traurà en tota l'entrevista. S'asseu en una butaca i, en un intent fracassat d'humanitzar-se, sentència: «pregunta sobre el que vulguis». Percebo per primera vegada que el seu és un català castigat, marcadament afrancesat.

PRELUDI. ?El fiscal es va girar cap a mi, potser va comprendre que jo durant la Guerra Civil no podia tenir més de deu anys, i llavors va rectificar la seva acusació amb una frase que no oblidaré mai de la vida:

-Si no va ser ell, van ser d'altres.?

Aquests dies heu estat a València en l'homenatge que us han fet les autoritats a tots aquells que van ser presos a Sant Miquel dels Reis. Com ha anat?

Ha estat molt bonic, han vingut diferents personalitats polítiques. Vaig tenir la sensació que també per ells era un acte important. A la premsa, per exemple, se li ha donat un tractament bastant ampli justament perquè hi ha hagut molta presència institucional. Això li ha donat molt volum. Jo representava el símbol del que s'havia patit a la presó, una víctima. Em presentaven perquè no tenien ningú més. Mira, un anarquista... (somriu).

Quan torna a França? [L'entrevista la vam fer el passat 19 de novembre]

Marxo demà mateix, en tren, fins a París i allà em recull el meu fill. És una ciutat que em conec bé perquè hi vaig viure però ha canviat molt, massa. Moure'm a través dels transports públics és ja un maldecap per a mi. Els accessos al metro són complicats.

Al llibre autobiogràfic *El Senzill* explica amb tot detall moments de fa molts anys (?la porta esquerra del final del passadís?, ?la pudor de la cel·la?, ?el carceller Mariscal?...). Sembla que la memòria, per a vostè, és una eina imprescindible. Quina importància li doneu per a poder transmetre el vostre relat?

Tot el que explico són coses que recordo perquè vaig estar condemnat a mort, eh! Fixa't, ara he estat treballant en un article sobre la Model. Parlo d'en Manolo Sabaté -germà dels també maquis Josep i Quico- perquè vam fer una tonteria, érem joves però estàvem condemnats a mort i haguéssim fet qualsevol cosa, no volíem morir. Vam voler fugar-nos de la cel·la pel vàter i en Manolo va arrencar-lo tot. Jo només vaig fer un forat perquè necessitàvem fer una exploració però ell va fer una tonteria, ho va fotre tot enlaire. I dos dies després se'n van adonar. Jo ho vaig poder tapar amb molt treball i amb alguns papers però ho vaig dissimular. A ell el van veure i el van castigar sense sortir al pati amb la resta de condemnats a mort que sortíem al migdia a menjar. Es va quedar sense el *petate*, sense poder-se asseure, sense fumar ni poder-se comunicar amb la seva família. Tot això ho explico en un article i faig força en el fet que la mare va demanar poder-se comunicar amb el seu fill abans no l'executessin. Però el director i tot el conclave de la Model li van denegar. Van castigar el Manolo però també a la mare. Unes hores després l'afusellaven. A mi això em va afectar molt i per això ara ho he recuperat en un article. El que van fer va ser terrible, això demostra com n'eren de podrits aquella gent.

Segueix, per tant, ben actiu?

Segueixo escrivint articles, sempre estic escrivint i ells -es refereix al Centre d'Estudis Josep Ester Borràs, el CEJEB- els publiquen. També he escrit un llibre i ara em passa pel cap escriure sobre la corrupció... La meua actitud després del que he viscut és continuar amb tot això. Home, anar a manifestacions no perquè per l'edat em costa. Ara porto la vida d'un vell retirat però quan em demanen una cosa, la faig. Que la terrassa funcioni -s'assenyala el cap-. Dic això perquè aquests dies a Sant Miquel n'he vist molts que no estan gaire bé per l'edat i per això van fer-me parlar a mi.

Joan Busquets, davant un missatge amb contingut llibertari en un carrer de Berga Foto: Josep Comajoan

BLOC I. EL MAQUIS. ?Massana va resultar ser per a mi un personatge de llegenda. Volia aparentar ser molt sever però en moltes ocasions va demostrar ser molt sensible, tot i que d'això me'n vaig adonar més tard?.

Sempre parla de Marcel·lí Massana amb admiració per la seva actitud quan vau coincidir a la guerrilla...

En Massana era bastant teatral però això agradava a la gent. En aquella època no existia la televisió i Massana era la televisió. Parlava molt fort per impressionar i atemorir els seus enemics però de tant fer el paper ja li va quedar aquesta manera de fer.

Amb ell i el seu grup vau lluitar els anys 1948 i 1949, amb diferents incursions des de l'estat francès sabotejant instal·lacions i lluitant, així, de manera activa contra el franquisme. Amb el pas del temps, com el recorda?

Jo li tinc una gran estima a en Massana. En primer lloc, era un home responsable. Mai va tenir cap baixa al seu grup mentre que la resta sí que en van patir. I no era per pur atzar sinó que prenia moltes precaucions. Tenia una personalitat bastant forta. Vaig estar un any amb ell i també amb en Ramon Vila *Caracremada* que tenia un historial considerable amb el maqui francès. A França, en Ramon és un heroi; aquí, un criminal. Va matar tota una divisió de camises negres, aquells nazis que van cremar completament Oradour-sur-Glance. Però aquí hi ha molts feixistes, políticament parlant, Espanya és una merda.

Joan Busquets demana aigua perquè ?de tant parlar se m'asseca la gola. Durant el viatge també els n'he demanat i aquesta gent mai en porten a sobre!?,assegura fent broma.

Al Berguedà, tant en Massana com els maquis han esdevingut una llegenda popular; per uns un mite però per d'altres un dimoni. Encara hi ha gent que hi va coincidir...

Però és que la propaganda del règim era molt forta i encara es manté. Home, *atado y bien atado*,

recorda. Mira, en Franco hi va ficar el rei que ho ha continuat tot.

Tenia 20 anys quan va entrar al grup de Massana. Amb la perspectiva del temps i del que ha après, creu que seria més intel·ligent haver actuat diferent?

Són preguntes que els periodistes sempre em fan. Jo ara tinc 88 anys, ja en fa 68 de tot allò! Vaig caure presoner amb 21 anys, aquella era una altra situació. Jo no em penedeixo de res del que he fet. Ara, si hagués pogut evitar anar a la presó, clar que hauria actuat diferent. Però no em penedeixo d'haver anat a Sant Miquel dels Reis, no em penedeixo de la fuga que vaig fer. Que em va sortir malament? Doncs sí. Ara, si ho hagués pogut fer d'una altra manera per millorar-ho, per no trencar-me la cama, per exemple... Però no me'n penedeixo. D'haver lluitat contra Franco n'estic orgullós.

Joan Busquets, durant l'entrevista al Centre d'Estudis Josep Ester Borràs de Berga Foto: Josep Comajuan

BLOC II. LA (NO) LLIBERTAT. ?Al principi vaig creure que eren simples complexos, però el mal era molt més profund. Es tractava d'una cosa que llavors no podia definir. Amb el temps vaig arribar a la conclusió que havia patit com un rentat de cervell: em considerava un marginat de la societat, sense arrels enlloc?.

Va passar més de 20 anys empresonat, primer a la Model, després a Sant Miquel dels Reis, a València, i també a Burgos. Quan va sortir en llibertat, al cap de poc va anar a França amb l'ajuda de Massana i Josep Ester Borràs. Com van ser aquells primers anys en

llibertat?

A França hi vaig marxar al cap de poc de sortir de la presó amb l'ajuda del Josep Ester Borràs -aleshores treballava a l'Organització Internacional de Refugiats (OIR) i va aconseguir-li un nou document d'identitat per a ser considerat refugiat polític-. Quan vaig sortir en llibertat vaig tenir molts problemes d'integració, no oblidem que vaig entrar-hi amb 21 anys, era un crió. M'he fet home a la presó i cal tenir ben present en quines condicions. Als primers anys, als 50, la presó era un lloc d'extermini, s'hi passava molta fam, hi havia càstigs. I això un any rere altre. Més tard es va anar arreglant però passar tres o quatre anys així és molt dur. Recordo com moria molta gent, molts d'ells tuberculosos... D'això justament vaig parlar-ne a València aquests dies tot i que la premsa se n'ha fet poc ressò...

Com ha estat la seva vida a França?

A França he viscut una mica a tot arreu. Després de sortir en llibertat vaig estar un any i mig a Barcelona, treballant en una editorial, la Códex, però no m'integrava, no em trobava bé enlloc, flotava. Només em trobava bé quan em trobava amb un company que havia estat a la presó i podíem compartir sensacions. Me'n vaig anar a França perquè aquí, la brigada político-social em molestava. A vegades em pressionaven dient-me: *¿te concertamos para que vinieras ayer y has llegado hoy?*. Jo vaig sortir en llibertat total després de 20 anys i 7 dies i ells estaven sempre posant-me pegues. Una vegada el comissari del Clot em va cridar: *¿usted es un asesino?*. Després de tant temps de presó venien aquests amb aquesta actitud i per això vaig decidir marxar a França. Primer un any i mig a Tolosa, on vaig estar amb una associació propresos que es va formar allí -la Comissió Propresos organitzada per les Joventuts Llibertàries-. A continuació vaig passar per Andorra i després a París, em costava molt estar a qualsevol lloc. A París hi vaig treballar i vaig conèixer la meua companya actual, amb qui vam tenir un fill i això em va ajudar a reintegrar-me a la societat. Ara em trobo molt bé. Tinc una família reduïda, però és que no em va donar temps! (somriu)

Des de França heu seguit l'actualitat catalana?

D'alguna manera sempre he tingut contacte amb el que passava aquí. Mira, quan era a París va venir el rei d'Espanya de visita oficial i a mi i a deu exiliats polítics espanyols més ens van portar una setmana a Belle-Île-en-Mer. Van posar-nos, juntament amb d'altres, amb una companyia de gendarmes, en un hotel de quatre estrelles, molt ben cuidats pel govern francès, això sí. I em van pagar, a més, els set dies que vam estar allà -alguns mitjans francesos van parlar de «vacances forçoses»-. Suposo que els va sortir car però ja s'ho faran...

Parla del rei i justament ara fa uns dies s'ha sabut que Antena 3 ha censurat durant 21 anys una part de l'entrevista a Adolfo Suárez en que reconeixia que no van fer el referèndum sobre la monarquia perquè no tenien gens clar que el guanyessin...

Tenien por de perdre, està clar. Ens han posat una monarquia que, per descomptat, no és la millor opció. Hauria de ser una república. Almenys no tindríem un rei vitalici i imposat, trobo que ha estat una opció nefasta per les llibertats. I després, la continuïtat perquè vindran les filles.

Què li sembla com es treballa des dels sindicats actualment?

No segueixo prou l'actualitat catalana com per parlar-ne. Ja fa anys que vaig deixar de treballar i, per exemple, no tinc prou coneixement de com treballa la CNT. De jove sí que havia estat a les Joventuts Llibertàries però res més. Jo he sigut un llibertari marginal, quan m'han necessitat sempre m'he mostrat disposat i he ajudat en el que he pogut. Aquí, per exemple... no sé què sóc. «Què sóc aquí?» -pregunta cridant a en Pep Cara, membre del CEJEB-. Veus, sóc soci del Centre però no del sindicat. Pago una quota, eh! Perquè em tinguin en compte.

Joan Busquets, davant un mural dedicat a la FAI en un carrer de Berga Foto: Josep Comajoan

BLOC III. LA MIRADA. ?En aquestes circumstàncies tan desfavorables i davant la deficient situació econòmica que travessava l'Associació, vam decidir no continuar. Això no significava quedar-se amb els braços plegats. Teníem la intenció de continuar lluitant, però sense estar lligats a normes que ens exigien molt temps per a pocs resultats?.

Fa uns anys va escriure una carta a l'aleshores President de la Generalitat, José Montilla, per sol·licitar el reconeixement moral, jurídic i econòmic dels maquis, tal com s'havia fet amb els militars i carabiners de la Segona República. N'ha obtingut mai cap resposta?
No, tot això ha quedat en res. Sobretot en Montilla, un pillo, eh... I la seva dona, amb quaranta càrrecs...[sic] Com a maquis encara estem esperant un reconeixement jurídic. Oficialment l'estat encara no ens ha reconegut ni ens ha demanat perdó ni res. I encara que hi hagi aquest reconeixement, el problema continuarà. I cal un judici als crims del franquisme. Tot i que les ferides sempre restaran obertes.

Avui és a Berga per participar en l'homenatge que des del Centre -el CEJEB- es farà a dos lluitadors berguedans contra el franquisme i el feixisme. Es canviarà el nom dels carrers Mossèn Huch i Mossèn Espelt pels de Marcel·lí Massana i Alfonsina Bueno. Què li sembla aquesta iniciativa?

Jo trobo que canviar els noms als carrers és correcte, és el mínim que s'hauria de fer. El que és sorprenent és que encara es mantinguin noms amb vinculacions franquistes.

En aquell moment entra un company a deixar una caixa i Busquets demostra que està de bon humor: ?Què porta aquest, una metralleta??. Continua:

Aquí hi ha persones com en Josep Ester Borràs o en Marcel·lí Massana -nascuts a Berga-, o fins i tot en Ramon Vila -nascut a Peguera, Fígols- que a França és molt conegut i molt ben considerat. Perquè aquí no se li té en compte? És un home que ha donat la seva vida per la llibertat i per la democràcia. Crec que és el mínim, abans que reconèixer un cura. Et diuen «no, és que no era franquista». Ah no, i què eren aleshores, en aquella època? Era l'església oficial. Als seus sermons deien: «un preso es una mierda y cien presos son cien mierdas». Eren provocadors, eren dolents. Mira, fins i tot el monjo de Montserrat, Hilari Ragner, a qui vaig anar a veure, deia que els cures a la presó s'havien portat molt malament. De mi poden dir que sóc un anarquista i que és previsible que digui això. Però ho diuen des de l'església mateix!

D'aquí un any i mig hi haurà eleccions presidencials a França. El preocupa que pugui guanyar Marine Le Pen?

Si surt la Marine Le Pen sortirem del mercat comú. Però no em preocupa, se me'n fot. Si surt, haurem de lluitar contra ella i així a veure si se n'adonen. Tot i que ho veig complicat perquè hi ha una classe mitjana intel·lectual que si convingués actuaria fort. França és diferent d'Espanya. Allà s'ha fet una revolució mentre que a Espanya va ser Franco qui la va fer. Ens diuen revolucionaris i no, van ser ells els que van lluitar contra el que havia escollit el poble. Per part meua, jo continuo. No abaixo els braços i tinc 88 anys. I d'aquí dos, si torno a ser aquí, amb 90 anys seguiré igual.

Joan Busquets, durant l'entrevista Foto: Josep Comajoan

JOAN BUSQUETS. El maqui. El llibertari.

Joan Busquets, conegut pels seus companys com *El senzill* pel seu caràcter, és un dels últims maquis vius. Va néixer el 1928 a Barcelona on va viure la Guerra Civil. De jove va mostrar interès per les idees llibertàries i amb només 17 anys, aclaparat per l'entorn franquista, va decidir fugir a França. «La vida a Barcelona se'm feia insuportable. Amb dos companys de la secció de Rectificadoras, on treballava, vam decidir marxar a França». En el primer intent van detenir-lo a Espolla, a l'Alt Empordà, i el van empresonar a Salt, on s'hi va estar tres mesos. Quan va quedar en llibertat, ja a Barcelona, va tornar a preparar l'exili. Aquest cop, l'estiu del 1947, ho va aconseguir. Durant els primers mesos a l'estat francès va treballar en diferents llocs, especialment a la mina i va entrar en contacte amb la resistència llibertària. Al cap de poc va decidir prendre part en la lluita armada a l'estat espanyol i va ser així com va contactar amb Marcel·lí Massana, que aleshores vivia en una habitació llogada en un hotel a pocs metres del Comitè Intercontinental a Tolosa. El grup de Massana, en el qual també hi era Ramon Vila *Caracremada*, el formaven una desena d'homes. Tenien la base d'operacions al Mas Tartàs, a Osseja (Alta Cerdanya, Catalunya Nord) i van dur a terme diversos sabotatges a instal·lacions com torres d'alta tensió, transformadors o vies de ferrocarril. «El meu primer viatge es presentava malament: estava obligat a baixar a Espanya amb les sabates que portava posades que, per cert, estaven gastadíssimes, i vaig témer que no resistirien tot el camí. Al capvespre ens vam posar en marxa». A *El Senzill. Guerrilla i presó d'un maqui* (editat el 2008 pel Centre d'Estudis Josep Ester Borràs), Busquets fa un repàs a una vida i una època. De com va entrar a lluitar amb els maquis i com va ser aquell any fins que van detenir-lo a Barcelona a finals del 1949. Inicialment va ser condemnat a mort i al cap d'un temps van commutar-li la pena per 20 anys de presó que va complir, majoritàriament, al penal del monestir de Sant Miquel dels Reis, a València. El 18 d'octubre del 1969, «per fi va arribar el dia de la meua llibertat (...) Vaig convidar a prendre cafè a tots els meus amics i a les 10 hores i 20 minuts el funcionari del rastell em va cridar i em va fer passar a l'oficina d'Ajudantia». Va ser una il·lusió esquinçada ja que la seva reinserció a la societat va resultar extremadament complexa. Això va fer que, una vegada la seva mare va morir, decidís tornar a França. Marcel·lí Massana i Josep Ester Borràs van ajudar-lo a aconseguir l'estatus de refugiat polític. Allà va conèixer la Yvette, la seva companya, amb qui té un fill. Viuen a Normandia. Joan Busquets ha escrit un segon llibre *Atado y bien atado. Asociación de Presos Político del franquismo en Francia* editat per ell mateix aquest 2016. Ara, amb 88 anys, segueix escrivint articles a publicacions llibertàries com el Pèsol Negre. Aquest mes de novembre, Joan Busquets ha estat present a l'homenatge de la Generalitat Valenciana als empresonats a Sant Miquel dels Reis -actualment seu de la Biblioteca Valenciana i de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua- durant la Guerra Civil i els anys de franquisme. Hi van ser presents el president de la Generalitat Valenciana, Ximo Puig, i la vicepresidenta Mònica Oltra, entre d'altres representants institucionals. Al Principat, Busquets segueix reivindicant el reconeixement oficial als maquis.